

**KATOLIČKA OBNOVA I KONFESIONALNE TOLERANCIJE /
NETOLERANCIJE NA ŠIREM PROSTORU TRIPLEXA
CONFINIUMA DO OKO 1630. GODINE: PRIMJER GRADA
KOPRIVNICE**

Hrvoje PETRIĆ, Zagreb

U radu autor obrađuje odnos katoličke obnove te vjerske tolerancije i netolerancije na širem prostoru mletačkih, osmanskih i habsburških krajišta. Kao primjer toga odnosa obrađuje se grad Koprivnica, smješten u Zagrebačkoj biskupiji.

KLJUČNE RIJEČI: *katolička obnova, vjerska povijest, tolerancija, netolerancija, rani novi vijek.*

Katolička obnova tijekom 17. stoljeća na širem prostoru mletačkih, osmanskih i habsburških krajišta (Triplex Confinium) dosad nije bila sustavno obrađena. Pod katoličkom obnovom u ovom slučaju podrazumijevam široko shvaćeni proces oporavka Katoličke crkve. U ovom radu ću nastojati predstaviti problematiku katoličke obnove i konfesionalne tolerancije odnosno netolerancije na širem prostoru Triplexa Confiniuma na primjeru grada Koprivnice.

Grad Koprivnica, koji se nalazio na granici habsburškoga i osmanskoga imperijalnog sustava, bio je tijekom druge polovine 16. stoljeća i početkom 17. stoljeća prostor susreta nekoliko konfesija. Katolička je crkva na prijelazu iz 16. u 17. stoljeće proživljavala svoju najdublju ranonovovjekovnu krizu, što je otvorilo prostor jačanju protestantske reforme ne samo u Koprivnici nego na širem prostoru Hrvatsko-slavonske vojne krajine, ali i provincijalnom dijelu Hrvatsko-slavonskog kraljevstva. Pojavom pravoslavnog manastira Lepavine, po predaji osnovanog sredinom 16. stoljeća,¹ u neposrednoj blizini grada organizacijski se utemeljuje Srpska pravoslavna crkva. Taj manastir vjerojatno nije osnovan slučajno jer se njegovo osnivanje vremenski podudara s naseljavanjem prvih privatnovlaš-

¹ D. KAŠIĆ, *Srpski manastiri u Hrvatskoj i Slavoniji*, Beograd, 1996., str. 100–102.

kih zajednica na širem prostoru Koprivničke Podravine.² Iako nema kontinuitet djelovanja, manastir Lepavina predstavlja jednu od najzapadnijih organizacijskih jezgri Srpske pravoslavne crkve između Jadranskog mora i rijeke Drave. Kasnije će neki pravoslavni vjernici s manje ili više uspjeha biti uključivani u uniju s Katoličkom crkvom, što se očituje počecima grkokatoličanstva na ovom prostoru. Uz to treba istaknuti postojanje muslimana koji su živjeli na prostoru susjednoga Osmanskog Carstva. Neki od njih dolazili su u Koprivnicu i tamo se pokršćavali iz nepoznatih nam razloga. Njihova prisutnost govori i o ograničenom prodiranju islama na šire koprivničko područje. Podravska pogranična regija na granici osmanskoga i habsburškoga imperijalnog sustava tijekom 17. stoljeća, s Koprivnicom kao temeljnom gravitacijskom jezgrom, može se smatrati, na neki način, multikonfesionalnim, multietničkim i multikulturalnim prostorom na kojem su mentaliteti konfesionalnih »predziđa« bitno suzili prostor tolerancije prema drugome.³

Protestanti se u Koprivnici spominju od kraja 16. stoljeća.⁴ Koprivnička katolička župa tijekom druge polovine 16. stoljeća nije stalno bila popunjena svećenicima, što je ostavljalo slobodan prostor za djelovanje protestantskih propovjednika.⁵

Kralj Rudolf je u Pragu 16. siječnja 1608. potvrdio deset zaključaka Hrvatsko-slavonskog sabora od 5. srpnja 1604., među kojima je bio i onaj kojim je praktički bilo određeno da je katolička vjera postala jedina dozvoljena u Hrvatsko-slavonskom kraljevstvu.⁶

Katolička je crkva početkom 17. stoljeća, u skladu sa svojim mogućnostima, organizirala protureformacijsku djelatnost u Koprivnici. Uz pomoć franjevac je oko 1603. ili 1604. bio obnovljen pastoralni rad u koprivničkoj župi⁷, a 1604. je sa zapovjedničke dužnosti otišao Alban Grasswein, zapovjednik koji je otvoreno pomagao djelatnost protestantskog propovjednika. Ako oba podatka stavimo u kontekst katoličke obnove, koja se provodila u zajedništvu s vojnim vlastima, onda je jasna njihova povezanost.

Franjevci nisu dugo upravljali koprivničkom župom, jer se već 1612. spominje novi koprivnički župnik Matija Šantić.⁸ Nakon Šantića nitko od idućih koprivničkih župnika nije se mogao duže održati na župi, ponajprije zbog sukoba s vojnim zapovjednicima.⁹ U Koprivnicu su bezuspješno bili slani kvalitetni svećenici poput Matije Bundića ili Andrije Biankinija, koji su kasnije postali kanonici.¹⁰ Koprivnički su se građani žalili zagebač-

² A. IVIĆ, *Srpski doseljenici u Slavoniji oko sredine XVI veka*, Zbornik radova posvećen Jovanu Cvijiću, Beograd, 1924., str. 438–440.

³ D. ROKSANDIĆ, *Etnos, konfesija, tolerancija*, Zagreb, 2004., str. 55.

⁴ F. BUČAR, *Reformacija u XVI. stoljeću u Koprivnici*, Zbornik Muzeja grada Koprivnice, sv. 4, Koprivnica, 1947., str. 62; F. BUČAR, »Širenje reformacije u Hrvatskoj u XVI. stoljeću«, *Vjesnik Zemaljskog arhiva*, knj. 2, Zagreb, 1900., str. 71.

⁵ L. BROZOVIĆ, *Građa za povijest Koprivnice*, Koprivnica, 1978., str. 50.

⁶ *Hrvatski saborski spisi* (HSS), knj. 4, str. 496; *Vjerski zakon Hrvatsko-slavonskog sabora 1604. (1608.)* objavio je, u latinskom originalu te u prijevodu Zvezdane Sikirić-Assouline, Drago ROKSANDIĆ u knjizi *Etnos, konfesija, tolerancija*, Zagreb, 2004., str. 55–66.

⁷ Arhiv Franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda Zagreb, kut. 26; P. CVEKAN, *Koprivnica i franjevci*, Koprivnica, 1989., str. 65.

⁸ *Povijesni spomenici Zagrebačke biskupije* (PSZB), knj. 17, str. 340.

⁹ *Zaključci Hrvatskog sabora* (HSS), knj. 1, str. 46.

¹⁰ K. DOČKAL, *Hrvatski kolegij u Beču 1624–1784*, Wien–Zagreb, 1996., str. 103, 117; J. ANDRITSCH, *Die Matrikeln der Universität Graz*, knj. 1, Graz, 1977., str. 63, 230, 275; A. MIJATOVIĆ, »Andrija Biankini«, *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 1, Zagreb, 1983., str. 746.

kom biskupu Franji Ergeljskom (1628.–1637.) »da u njihovom gradu već dugo nema ni jednoga Franjevca, da već dugo nemaju svoga katoličkog župnika, kojega da je vrlo teško dobiti, makar da su ga već više puta molili. Luterani da su okupirali tamošnji samostan i župnu crkvu ...«¹¹ Katolička obnova u Koprivnici mogla se uspješno provoditi tek nakon što je 1630. koprivnički župnik uvršten na platni spisak kao vojni kapelan.¹²

Zagrebačka je biskupija prema zapisnicima sinoda iz 1574. imala 206 župa,¹³ dok izvještaj biskupa Šimuna Bratulića iz 1607. govori da je cijela biskupija imala oko 60 župa.¹⁴ Smanjenje broja župa pokazuje da se Zagrebačka biskupija nalazila u krizi. Izlazak iz krize i pojačana katolička obnova vidi se iz podatka da je do 1634. godine broj župa povećan na više od 200,¹⁵ što je očito pretjeran broj jer je, prema popisima, na prostorima Zagrebačke biskupije oko 1640. popisana 131 župa.¹⁶ Iz ovoga je moguće uočiti da je katolička obnova bila vrlo učinkovita upravo na početku 17. stoljeća.

Kako je najveći dio novih župa osnivan (odnosno u najvećem broju slučajeva obnavljan) na prostoru Vojne krajine, moguće je pretpostaviti da je učvršćivanje vojnokrajškog ustroja imalo veze s katoličkom obnovom i stvaranjem odnosno obnovom katoličke crkvene infrastrukture. Time se u neposrednu vezu može dovesti katolička obnova i jačanje odnosno učvršćenje vojnog ustroja na koprivničkom prostoru.

Početke jačanja položaja Katoličke crkve u Koprivnici možemo jasno pratiti od trećeg desetljeća 17. stoljeća, kada su se odvijali posljednji vjerski sukobi u gradu.¹⁷ Protestante je iz Koprivnice otjerao katolički župnik s misalom u ruci. To je bio Matija Sumer, koji je koprivničkom župom upravljao od 1630. do 1645. godine.¹⁸

Institucionalno učvršćenje Katoličke crkve u Koprivnici u drugoj polovini 17. stoljeća pokazuje gradnja nove župna crkve sv. Nikole, izgrađena između 1645. i 1657. godine¹⁹ na mjestu stare franjevačke crkve Blažene Djevice Marije, koju su, prema pisanju Franje Bučara, srušili protestanti.²⁰ Jedan od pokazatelja uspješne katoličke obnove je relativno brza izgradnja više kapela na koprivničkom prostoru tijekom 17. stoljeća.²¹

Moguće je pretpostaviti da je tijekom druge polovine 16. stoljeća dio koprivničkih vojnika bio pravoslavne vjere.²² Ipak, treba naglasiti da je demografski najснаžnije doseljavanje

¹¹ F. BUČAR, *Reformacija u XVI. stoljeću u Koprivnici*, str. 63.

¹² Steiermarkische Landesarchiv (STLA), Graz, Militaria, Sch. 162.

¹³ I. K. TKALČIĆ, *Prilog za povjest zagrebačkih sinoda u XV. i XVI. vijeku*, str. 117–129.

¹⁴ A. J. MATANIĆ, »Izvještaji zagrebačkih biskupa i nadbiskupa sačuvani u Vatikanskom arhivu«, *Bogoslov-ska smotra*, br. 45, Zagreb, 1975., str. 120.

¹⁵ A. J. MATANIĆ, *nav. dj.*, str. 121–122.

¹⁶ Nadbiskupski arhiv Zagreb, Kanonske vizitacije, prot. 3/III; 4/IV; 5/V; 6/VI.

¹⁷ R. LOPAŠIĆ, »Prilozi za poviest protestanata u Hrvatskoj«, str. 178–181; F. BUČAR, »Prilozi protestantizmu u Hrvatskoj u nadbiskupskom arhivu u Zagrebu«, str. 194.

¹⁸ Godine 1645. spominje se Mathaeus Zumer »od petnaezte presesznih let buduchi plebanus revni«. KGZ, str. 145. To bi značilo da je Sumer bio koprivnički župnik od 1630. godine.

¹⁹ Nadbiskupski arhiv Zagreb, Kanonske vizitacije (NAZ, KV), prot. 89/Ia, str. 1–2; R. HORVAT, *Poviest slob. i kr. grada Koprivnice*, Zagreb, 1943., str. 28–29.

²⁰ F. BUČAR, *Reformacija u XVI. stoljeću u Koprivnici*, str. 63.

²¹ H. PETRIĆ, »Osnivanje župnih škola u Komarničkom arhidakonatu u 17. stoljeću«, *Scientia Podraviana*, br. 17, str. 16.

²² R. SAMARDŽIĆ, R. L. VESELINOVIĆ, T. POPOV, *Istorija srpskog naroda*, knj. 3/1, Beograd, 1993., str. 108; H. J. BIDERMAN, »Die Serben-Ansiedlungen in Steiermark und im Warasdiner Grenz-Generalate«,

pravoslavnoga vlašskog stanovništva s osmanskog prostora²³ bilo na prijelazu iz 16. u 17. stoljeće. Ono je bilo najintenzivnije prije (npr. 1587.)²⁴ i u vrijeme trajanja tzv. Dugog rata (1593.–1606.), kada se veći broj pravoslavnoga vlašskog stanovništva na prostor Slavonske krajine doselio s prostora Osmanskog Carstva.²⁵

Pravoslavni se Vlasi²⁶ u Koprivnici prvi put pouzdano spominju 1597. godine. Tada se u Koprivnicu sklonilo 16 Vlaha.²⁷ Godine 1606. u Koprivnici su služili vojvode: DMITAR iz Sirača, ŽIVKO Selenić i MARKO Egidović, koji su, prema mišljenju Alekse Ivića, bili pravoslavne vjere. Po istom autoru 1630. godine u koprivničkoj su kapetaniji Vlasi činili otprilike jednu petinu od 500 vojnika, a najviše ih je bilo u Novigradu i među koprivničkim husarima.²⁸

Nazočnost pravoslavnih vjernika na koprivničkom prostoru moguće je uočiti prema spisima Kongregacije za propagandu vjere, i to od 10. prosinca 1625.²⁹ te prije 13. veljače 1629. godine.³⁰

Prema izvješću od 20. kolovoza 1641., na prostoru Koprivničke, Križevačke i Ivaničke kapetanije bilo je 1100 Vlaha (Valachi), a vladika Maksim Predojević rekao je Rafaelu Levakoviću da je na teritoriju Zagrebačke biskupije živjelo oko 11.000 šizmatika (Scismatico).³¹ U izvješću datiranom prije 20. prosinca 1641. piše da su na prostoru Koprivničke kapetanije (Capitanato di Capronza) Vlasi živjeli u devet sela s 204 kuće. U tom izvješću piše da je na prostoru Zagrebačke biskupije živjelo oko 74.000 Vlaha, a u selima triju spomenutih kapetanija bilo ih je oko 1100.³² U izvješću iz 1642. Rafael Levaković spominje

Mittheilungen des Historischen Vereines für Steiermark, sv. 31, Graz, 1883., str. 9–10.

²³ N. Močanin je još 1984. objasnio pogoršanje položaja Vlaha na osmanskim teritorijima kao jedan od važnijih uzroka njihova pojačanog preseljavanja na habsburški prostor u radu: »Vlasi u Požeškom sandžaku 1545–81«, *Vojna krajina (Povijesni pregled – historiografija – rasprave)*, Zagreb, 1984., str. 193–198.; usp. ISTI, *Požega i Požeština u sklopu Osmanskoga carstva (1537–1691.)*, Jastrebarsko, 1997.

²⁴ V. MARIJAN, *Srpska istorijska čitanka*, knj. 2, Beograd, 2001., str. 138.

²⁵ O Srpskoj pravoslavnoj crkvi pod osmanskim vlašću usp. L. HADROVICS, *Srpski narod i njegova crkva pod turskom vlašću*, Zagreb, 2000.

²⁶ Z. KUDELIC, *Marčanska biskupija od 1670. do 1713. godine* (magistarski rad), Filozofski fakultet, Zagreb, 1995.; ISTI, *Pravoslavlje i pitanje crkvene unije u Hrvatskoj od Žitvanskog mira 1606. godine do izbora unijatskog biskupa Pavla Zorčića 1670. godine*, (doktorska disertacija), Filozofski fakultet, Zagreb, 1999.; A. IVIĆ, »Iz istorije crkve hrvatsko-slavonskih Srba tokom XVII. veka«, *Vjesnik Kraljevskog hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva*, 2, Zagreb, 1916., str. 20–32.

²⁷ A. IVIĆ, »Migracije Srba u Slavoniju tokom 16., 17. i 18. stoljeća«, *Naselja i poreklo stanovništva po arhivskim dokumentima*, knj. 21, Srpski etnografski zbornik, knj. 36, Subotica, 1926., str. 9.

²⁸ A. IVIĆ, »Migracije Srba u Slavoniju tokom 16., 17. i 18. stoljeća«, str. 18, 24.

²⁹ M. JAČOV, *Spisi Kongregacije za propagandu vere u Rimu o Srbima 1622–1644.*, knj. 1, Beograd, 1986., str. 53. To je izvješće 10. prosinca 1625. uputio tršćanski biskup Renaldo (Rinaldo) koji je procijenio da je po Hrvatskoj i Slavoniji raspršeno živjelo oko 20.000 pravoslavnih Vlaha i Morlaka (»Valacchi, te Morlacchi«) u ivaničkoj i koprivničkoj krajini (»Confini di Ivanic, e Coprainza«), u Turopolju, Metlici i oko Karlovca.

³⁰ U izvješću iz 1629. godine spominju se pravoslavni stavnovnici (Uskoci, Vlasi): »Illyrica gentis, hominess graeci ritus in tota illa regione nostra lingua Illyrica Uskozi dicti ... Vulascki sini ... Valachi...« Ovo nepotpisano izvješće ističe da su njihova glavna uporišta: Rovišće, Ivanić, Križevci, Koprivnica, Đurđevac, Metličke gore, Žumberak i Gomirje. Joannes ŠIMRAK, *De relationibus Slavorum Meridionalium cum Sancta Romana Sede Apostolica saeculis XVII. et XVIII.*, vol. 1, Zagreb, 1926., str. 72–74; M. JAČOV, *nav. dj.*, str. 129–130.

³¹ M. JAČOV, *nav. dj.*, str. 522. Pravoslavni su Vlasi bili zabilježeni, uz ostala područja, i u Koprivničkoj kapetaniji (»Capitaneato ... di Coprivnicza«), ali pobliže nije naveden njihov broj na koprivničkom području.

³² M. JAČOV, *nav. dj.*, str. 537–539.

da su na koprivničkom i križevačkom prostoru Vlasi živjeli miješani s katolicima (»Valachi e Cattolici insieme mischiati«).³³

Jedan dio vlaškog stanovništva bio je u sastavu podložnika Koprivnice, kako se može vidjeti u dopisu kralja Rudolfa, pisanom u Pragu 8. listopada 1604. godine, kojim poziva nadvojvodu Ferdinanda da udovolji molbama Hrvatskog sabora zbog Vlaha, podložnika Koprivnice.³⁴ Nije jasno je li riječ o podložnicima vlastelinstva ili o stanovnicima grada. Ako je riječ o podložnicima Koprivničkog vlastelinstva, onda bi se najvjerojatnije radilo o Vlasima iz Mučne.

U Koprivnici početkom 17. stoljeća imamo u više vrela potvrđenu nazočnost pravoslavnog stanovništva s kojim su povezane brojne kontroverze o pitanju crkvene unije s katolicima, u koje ne bi imalo smisla ulaziti na ovome mjestu.³⁵ No moguće je utvrditi da tijekom 17. stoljeća na prostoru Marčanske eparhije,³⁶ koja je pokrivala i koprivničko područje, prema Dragi Roksandiću, »traju nastojanja da se izvorno srpskopravoslavna vjerska zajednica podvrgne crkvenoj uniji i prihvati jurisdikciju zagrebačkog biskupa. Pitanje jurisdikcije nad Marčanskom eparhijom involvira i Svetu Stolicu i Pečku patrijaršiju, habsburški dvor, krajiške vlasti i hrvatske staleže, crkvene hijerarhije s obje strane u Hrvatskoj i Osman-skom Carstvu, gornje slojeve 'Vlaha' u Varaždinskom generalatu, ali i vjernike obje vjeroispovijesti. Čitav spor je nemoguće svesti samo na njegove crkvene vidove, tim manje što je moguće identificirati paralelizme u ograničavanju tradicionalnih krajiških 'vlaških' povlastica i nastojanju uvođenja crkvene unije.«³⁷

Ove je trebalo spomenuti ne samo radi razumijevanja konteksta povijesti koprivničke pravoslavne zajednice nego i radi lakšeg praćenja onoga što se događalo s pravoslavnim vjernicima u Koprivnici tijekom 17. stoljeća. Slobodan sam otvoriti problem nekoliko zbivanja u 1630. godini te njihovu vezanost uz grad Koprivnicu i Slavonsku krajinu. Iste 1630. godine: 1) doneseni su »Statuta Valachorum«; 2) marčanskim biskupom/episkopom postao je Maksim Predojević (1630.–1642.); 3) izvršena je reorganizacija financiranja i vojnog ustroja Varaždinskoga generalata; 4) koprivnička gradska općina od kralja je posljednji put tražila potvrdu svojih gradskih privilegija; 5) u Koprivnici je katoličkim župnikom bio imenovan Matija Sumer; 6) katolički vojni kapelan našao se u sklopu plaćenih u vojnoj posadi. Usprkos svim ograničenjima pokušao bih povezati ovih šest naoko međusobno nepovezivih podataka, koji su u spletu međuodnosa imali utjecaj na privremeni nestanak pravoslavnih u Koprivnici.

Koprivnički katolički župnik Matija Sumer bio je rodom iz Ivanića, a na školovanje ga je uputio ivanički župnik Martin Dobrović, što vjerojatno nije bilo slučajno. Ova je veza važna to više što je Martin Dobrović bio pravoslavnog odnosno vlaškog podrijetla, a pra-

³³ M. JAČOV, *nav. dj.*, str. 557.

³⁴ *Hrvatski saborski spisi* (HSS), sv. 5, str. 634–635.

³⁵ J. ŠIMRAK, *nav. dj.*, str. 23–29, 35; ISTI, »Povijest marčansko-svidničke eparhije i crkvene unije u jugoslavenskim zemljama«, *Bogoslovna smotra*, god. 12, Zagreb, 1924., br. 2, str. 184–186; Z. KUDELIĆ, »Prvi marčanski grkokatolički biskup Simeon (1611.–1630.)«, *Povijesni prilozi*, br. 21, Zagreb, 2002., str. 171–172.

³⁶ N. N. KEKIĆ, »Marčanska grkokatolička eparhija«, *900 godina Ivanića* (zbornik), Kloštar Ivanić–Ivanić Grad i Križ, 1994., str. 401–420.

³⁷ D. ROKSANDIĆ, *nav. dj.*, str. 250.

voslavnog episkopa Simeona nagovorio je na prihvaćanje unije. Ranije sam spomenuo da je Sumerova uloga bila ključna pri protjerivanju posljednjih protestanata iz Koprivnice. Čini se da je Sumer bio prvi koprivnički župnik koji je imao »odriješene ruke« za rad. On je ujedno jedan od prvih župnika s kojim su koprivnički zapovjednici morali surađivati jer je vršio dužnost vojnog kapelana. Zanimljivo je da je 1630. kao prvi vojni kapelan u Koprivnici spomenut Juraj Šalković, koji je iste godine zamijenjen župnikom i vojnim kapelanom Matijom Sumerom. Svakako bi trebalo istražiti nije li župnik Sumer »priveo« Katoličkoj crkvi preostalo koprivničko vlaško stanovništvo. S time je povezano pitanje imenovanja biskupa/episkopa Maksima Predojevića od kralja Ferdinanda II. Novi biskup/episkop nije bio zainteresiran za jačanje unije, a prema suvremenim izvorima otvoreno je zagovarao pravoslavlje i protivio se utjecaju Katoličke crkve u Vojnoj krajini. Nije jasno koliko je na to moglo utjecati ponašanje Maksima Predojevića, ali Katolička se crkva u koprivničkom slučaju možda okrenula izravnom prevođenju pravoslavnih u katoličku vjeru, o čemu nema izravnih dokaza. Upravo bi zbog toga ovu pretpostavku trebalo dodatno preispitati. Činjenica je da se pravoslavni Vlasi u Koprivnici više ne spominju nakon 1630. godine.

Moguće je uočiti da se privilegije dane »zajednici Vlaha između Save i Drave« kroz »Statuta Valachorum«, najvjerojatnije ne odnose na gradove. Vjerojatno su time »urbani« koprivnički Vlasi bili prepušteni sami sebi, što je možda ubrzalo prijelaz na katoličku vjeru, što je vjerojatnije, ili, najmanje vjerojatno, iseljavanje iz Koprivnice. No sve izneseno još uvijek ostaje u granicama manje ili veće mogućnosti.

Pri ovome valja upozoriti na oprez jer je utvrđivanje etničkog i vjerskog, a u ovom slučaju vlašskog, podrijetla metodom tipičnih prezimena podložno kritici i relativno lako osporivo. Ako bismo ipak prihvatili taj postupak te utvrdili da je nakon 1630. pa do kraja 17. stoljeća u Koprivnici među plaćenom vojnom posadom bilo onih vlašskog podrijetla, vjerojatno se više nije radilo o pripadnicima pravoslavne vjere. U ovom trenutku možemo s većom dozom pouzdanosti utvrditi da se pravoslavni Vlasi u Koprivnici spominju u kontinuitetu od posljednjih godina 16. stoljeća do sredine 17. stoljeća.

Vojna krajina postala je zapadnom granicom pravoslavlja. Stvaranjem Marčanske eparhije nastala je povijesno nova situacija jer su, iz katoličke perspektive, marčanski episkopi bili sufragani zagrebačkog biskupa, tj. sljedbenici crkvene unije, a iz srpskopravoslavne legitimne vladike u crkvenoj hijerarhiji. Zbog toga je Marčanska eparhija bila otvoreno žarište mogućih sporova, »ali i uvijek prisutno izvorište mukotrpnog kultiviranja vjerske tolerancije«³⁸.

Koprivnički vojvoda DMITAR iz Sirača (Demetrius de Zyrach), koji je izvorno bio pravoslavne vjere, u prosincu 1612. spominje se na dužnosti gradskog suca.³⁹ No kako je bilo moguće da je mogao postati koprivničkim gradskim sucem ako je bio pravoslavne vjere te časnik plaćene vojne posade? Naime, u Hrvatsko-slavonskom kraljevstvu tada je samo katolik mogao posjedovati nekretnine i obavljati javne službe. Je li ovdje riječ o toleranciji koprivničkog društva prema drugima? Gotovo je sigurno da se nije radilo o toleranciji. Nje-

³⁸ D. ROKSANDIĆ, *nav. dj.*, str. 248–250.

³⁹ *Povijesni spomenici grada Zagreba (PSZ)*, knj. 17, str. 340.

gov je izbor moguće tumačiti na više načina. Čini se da je početkom 17. stoljeća staro koprivničko građanstvo bilo znatno prorijeđeno. Vjerojatno su tada pravoslavni činili nemali dio koprivničke vojne posade. Istodobno je poznato da se Katolička crkva u gradu nalazila u velikoj krizi. Po drugoj strani moguće je da je Dimitrije ili DMITAR u međuvremenu, barem prividno, prešao na katoličanstvo. Nije nimalo slučajno da je na zasjedanju Hrvatsko-slavonskog sabora 20. ožujka 1614. proglašeno plemstvo koprivničkom vojvodi Dimitriju.⁴⁰

Koprivnica u tome nije bila izuzetak jer i u susjednim Križevcima imamo sličnu situaciju. Početkom 17. stoljeća, tj. 1612. godine, imamo zabilježen slučaj izbora Nikole Predojevića (Bridoyeuycha) za križevačkoga gradskog suca.⁴¹ Iako za to nema izravne potvrde u izvorima, moguće je pretpostaviti da je Predojević izvorno bio pravoslavne vjere.

Gotovo da nema podataka kakav su odnos pravoslavni imali prema koprivničkim građanima, iako se za obrnuti odnos mogu pronaći skromne potpore u izvorima. Istraživač koprivničke prošlosti Leander Brozović piše »da su ovi 'Vlasi' bili udomaćeni. Oni se s domaćim žiteljstvom svađaju i vode rasprave u varoškom sudu. 'Vrag je vlaški v tebe, te budeš ti mene v moje hiže špotal'..., '... kurvin vlaški vrag ti matere, ovde ga ne, hodi ga gledet ...', kako se već to i u ono vrijeme 'lijepo i ugodno krstilo' pred varoškim sudom.«⁴² Ovi primjeri vulgarnog oslovljavanja mogli bi upućivati na netolerantan odnos građana i srpskopравoslavnih Vlaha, najvjerojatnije onih iz okolnih sela.

Kao jedan od pokazatelja katoličke obnove je i uključivanje u katoličke vjernike pripadnika romske zajednice na koprivničkom području. Romi su po Leanderu Brozoviću »bili rimokatoličke vjere, ali su u crkvu dolazili samo na velike crkvene blagdane (Uskrs, Božić)«⁴³. Ovaj podatak može ilustrirati tek formalnu pripadnost Roma rimokatoličanstvu jer oni najvjerojatnije nisu učili katolički vjeronauk i redovito izvršavali svoje vjermičke dužnosti.

Zagrebački kanonik Leskovar u izvješću iz 1698. napisao je da su katoličkog župnika u susjednom Legradu, Stjepana Prekriata (koji je govorio hrvatski, mađarski, njemački i talijanski), štovali jednako katolici i protestanti. Tada je u Legradu nekatolika bilo više od katolika, a mnogi od njih prelazili su na katoličku vjeru.⁴⁴ Usporede li se Legrad i Koprivnica, kao dva pogranična gradska naselja, i bez detaljnijih istraživanja legradske situacije može se uočiti bitno različita situacija vezana uz vjersku toleranciju/netoleranciju.

Zanimljiv je jedan slučaj prijelaza koprivničkog katolika na islam.⁴⁵ Riječ je o Martinu, sinu Ivana Velinkovića, rođenog u Koprivnici 1614. godine, gdje je živio do 1629. godine, kada je vjerojatno stupio u vojnu službu. Osmanlije su ga zarobile 1638. godine, bio je obrezan i nazvan Osman. U istrazi protiv njega, koja se odvijala u Veneciji 1642. godine, istaknuo je da poduku o islamu i njegovim običajima nije razumio, jer nije poznavao turski jezik. Tvrdio je da je uvijek u sebi ostao kršćanin, ustrajan u vjeri u ispravnost Kristova nauka.⁴⁶

⁴⁰ *Hrvatski saborski spisi* (HSS), knj. 5, str. 106.

⁴¹ *Povijesni spomenici grada Zagreba* (PSZ), knj. 17, str. 340.

⁴² L. BROZOVIĆ, *nav. dj.*, str. 47, str. 180, bilj. 136.

⁴³ *Isto*, 48.

⁴⁴ Nadbiskupski arhiv Zagreb, Kanonske vizitacije (NAZ, KV), prot. 71/II, 199; R. HORVAT, *Povijest Medimurja*, Zagreb, 1944., str. 175.

⁴⁵ L. ČORALIĆ, *Hrvati u procesima mletačke inkvizicije*, Zagreb, 2001., str. 23, 29, 36, 48–49.

⁴⁶ ISTA, »Koprivničanin Martin Velinković u procesu mletačke inkvizicije (1642. god.)«, *Podravski zbornik*, br. 22, Koprivnica, 1996., str. 71–74.

O pokršćavanju muslimana u Koprivnici govore podaci sačuvani u matičnoj knjizi krštenih. Dana 31. siječnja 1664. godine bio je pokršten jedan musliman iz Brežnice (dan. Berzence u Mađarskoj) ili Brezovice kod Virovitice, koji je nakon krštenja dobio ime Matija. Iste godine, 4. svibnja, pokršten je Mustafa iz Slatine, koji je po krštenju dobio ime Hans Pavao.⁴⁷ Podatke o pokršćavanju žitelja muslimanskog podrijetla imamo i u spomenicima župa Imbriovec⁴⁸ i Legrad, koje sadrže podatke iz izgubljenih matičnih knjiga.⁴⁹

Za razliku od islama, koji je imao relativnu sposobnost tolerancije prema kršćanima na svome dominacijskom prostoru, kršćani u nas, neovisno o provenijenciji, nisu bili tolerantni prema islamu na prostoru svoje dominacije.⁵⁰ Zbog toga o muslimanima u Koprivnici i na koprivničkom prostoru možemo gotovo isključivo govoriti kao o ljudima koji su napuštali svoju vjeru i prelazili iz nepoznatih nam motiva na kršćanstvo.

Umjesto zaključka

Multietnokonfesionalnost Koprivnice bila je posebno izražena krajem 16. i u prvim desetljećima 17. stoljeća. Početkom stoljeća u Koprivnicu se doseljava pravoslavno vlaško vojno pučanstvo, a krajem 17. stoljeća pravoslavno tzv. »grčko« trgovačko stanovništvo. Približno od oko 1630. godine dolazi do konsolidacije Katoličke crkve u Koprivnici, koja je bila vezana uz istodobnu reorganizaciju financiranja i vojnog ustroja Slavonske krajine (Varaždinskog generalata). Zanimljivo je da vrlo brzo nakon 1630. u Koprivnici nestaje protestantskog stanovništva, a ni izvorno pravoslavno vlaško stanovništvo više se jasno ne vidi iz povijesnih izvora, što jasno ukazuje na netoleranciju. Netolerantnost je jasno vidljiva i na primjeru nevelike grupe doseljenih muslimana koji su sustavno bili pokrštavani. Iako su, za sada, poznati tek rijetki u izvorima izrijekom zabilježeni primjeri konfesionalnih prijelaza koprivničkih stanovnika u raznim smjerovima, ova izazovna i vrlo osjetljiva tema ostaje istraživački otvorenom.

Summary

CATHOLIC RESTORATION AND CONFESSIONAL TOLERANCES / INTOLERANCES IN THE BROADER REGION OF TRIPLEX CONFINIUM UP TO 1630'S: THE EXAMPLE OF THE TOWN KOPRIVNICA

During the seventeenth century social structures and society in the town of Koprivnica experienced significant and dynamic ethno-confessional changes. This article investigates relation between the Catholic renovation and confessional tolerances / intolerances on the wider region of the military border between Venetian Republic, Ottoman Empire and Habsburg Empire. The case study is the town of Koprivnica, settled in the archbishopric of Zagreb, because of its confessional plurality during the last decades of the sixteenth

⁴⁷ Muzej grada Koprivnice, Matična knjiga krštenih župe Sv. Nikole, Koprivnica, 1660.–1679. godine.

⁴⁸ Župni ured Imbriovec, Spomenica župe Imbriovec, rukopis, str. 22.

⁴⁹ Župni ured Legrad, Spomenica župe Legrad; D. FELETAR, *Legrad*, Legrad, 1971, str. 103–104.

⁵⁰ D. ROKSANDIĆ, *nav. dj.*, str. 11.

and the first decades of the seventeenth centuries. At the beginning of the seventeenth century Orthodox Vlachs came to Koprivnica as members of military troops and at the end of the same century new Orthodox population arrived to the town, known as »Greek« merchants. Around 1630 Catholic Church in Koprivnica began its consolidation, which was followed by reorganisation of financial and military management of military border in Slavonia (military principality of Varaždin). Regarding this, it is interesting to note that soon after 1630 most of the Protestants left Koprivnica, as well as the majority of the Orthodox population. This fact undoubtedly suggests that a certain level of intolerance existed in Koprivnica. Moreover, the intolerance can be traced on the case of a small Muslim group in Koprivnica, which was systematically Christianised. However, the sources rarely explicitly witness confessional transfers of Koprivnica's inhabitants. Therefore, this sensitive problem still is rather open and unsolved, though this article represents a certain contribution regarding this question.

KEY WORDS: *Catholic renovation, religious history, tolerance, intolerance, early modern ages.*